

El martell

Carles Montpart Tura

Avui l'obra poètica i narrativa de l'escriptor barceloní Jordi Sarsanedas és força desconeguda entre les generacions més joves de lectors. La majoria dels seus llibres fa anys que no es reediten i només es troben a les llibreries de segona mà o als magatzems de les biblioteques públiques. És per aquest motiu una molt bona notícia la reedició de la seva novel·la més ambiciosa, El martell, fet que ens dona peu a esbossar els aspectes més destacables de la seva vida i la seva obra.

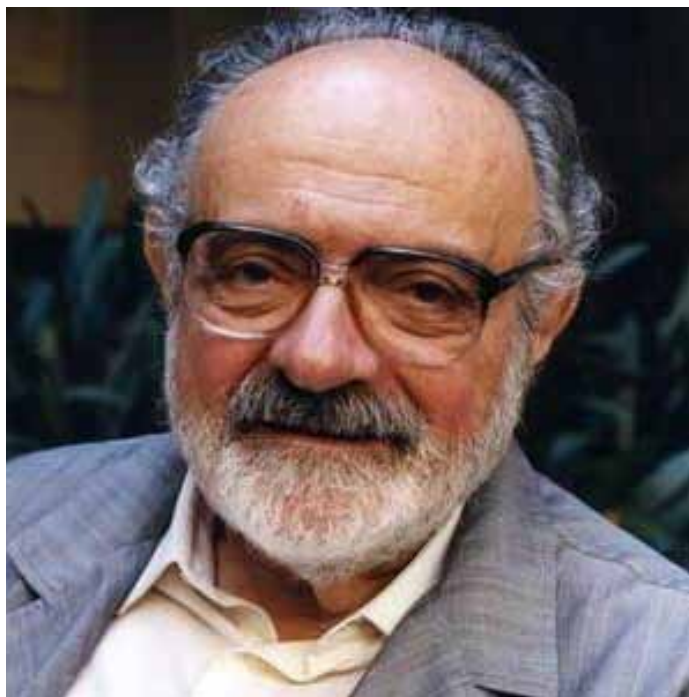
Una educació francesa

Jordi Sarsanedas i Vives (1924 – 2006), va néixer al barri de l'Eixample de Barcelona i va rebre l'ensenyament primari en català al Tècnic Eulàlia. Les seves primeres vivències literàries i artístiques provenen de la mà del seu pare, pintor de formació autodidacta, que li llegeix Salvat-Papasseit i Sagarra, l'acompanya a museus, exposicions, representacions teatrals i espectacles esportius. Per tot plegat, a l'edat de deu anys ja mostra inquietuds culturals i polítiques, i llegeix "La Publicitat", "El Be Negre" i "Mirador". A la primavera de 1937, però, a causa de la guerra i dels conflictes socials que se'n deriven, la seva família decideix marxar a França, fet que li facilitarà la descoberta de clàssics francesos.

L'any 1942 Jordi Sarsanedas, que més endavant es llicenciarà en Lletres a la Universitat de Tolosa de Llenguadoc, torna a Barcelona i entra a treballar de docent a l'Institut Francès de Barcelona, una activitat professional que acabarà assumint com un element important de la seva vida. En aquella època l'Institut havia creat diversos grups culturals, anomenats Cercles, i Sarsanedas participa intensament en l'Artístic i el Literari, del qual n'és secretari. Aquests Cercles serveixen d'aixopluc a diversos escriptors i artistes, i sota la seva empara s'hi presenten propostes inèdites i inimaginables en el desert cultural que imposava el franquisme.

L'escriptor també participa en la creació, l'any 1945, del Grup dels Vuit, des del qual es propulsen iniciatives culturals agosarades amb predomini de les procedents de les arts plàstiques, amb membres com Albert Ràfols-Casamada i Maria Girona. També és redactor, entre els anys 1947 i 1951, de la revista "Ariel", que s'edita clandestinament.

Lector a Glasgow

El 1948 Jordi Sarsanedas publica el seu primer llibre, *A trenc de sorra*, un recull de poemes sobre les contradiccions de viure i la realitat grisa de la postguerra que revelen una forta influència de la poesia de Joan Salvat-Papasseit. Malgrat tot, la seva obra en general no beu de la tradició catalana, sinó més aviat d'una reelaboració de la seva formació francesa i del contacte posterior amb la cultura anglosaxona.

Aquest contacte prové sobretot de la seva estada, entre els anys 1948 i 1950, a la Universitat de Glasgow com a lector de castellà i de català. En aquesta època l'autor es casa amb la pintora Núria Picas, amb qui tindrà dos fills. L'estada a Glasgow li permet de llegir abundantment i acabar d'escriure *Mites*, un recull de narracions que representarà una autèntica revelació en el panorama literari de l'època.

L'any 1950 l'escriptor torna a Barcelona i exerceix novament de docent i també de traductor, alhora que comença la dècada del seu llançament i esclat com a

autor. El 1952 guanya el concurs de narracions organitzat per la "Llibreria de les Galeries Laietanes" amb *Contra la nit d'Oboixangó*, i dos anys més tard obté el Premi Víctor Català amb *Mites*. Quan l'any 1955 neix l'Agrupació Dramàtica de Barcelona, Sarsanedas hi fa d'actor, de professor de fonètica i de dicció, i l'any 1957 n'esdevé codirector.

Activisme cultural i reconeixements

Entre els anys 1958 i 1961 Jordi Sarsanedas viu a Milà per assumptes professionals — és director conseller delegat d'una fàbrica de plàstics nacrats—però arran d'un accident d'automòbil a Bolonya pren la decisió de tornar a Catalunya. Fruit de la seva experiència italiana sorgeix el poemari *Postals d'Itàlia* (1965). Un cop a Barcelona, reprèn la feina d'ensenyant, es dedica de nou a l'Agrupació Dramàtica de Barcelona i treballa a Edigsa, la casa discogràfica que promourà el moviment de la Nova Cançó, dins la qual s'encarrega dels discos no musicals i col·labora a millorar la dicció d'alguns cantants i a traduir lletres de cançons.

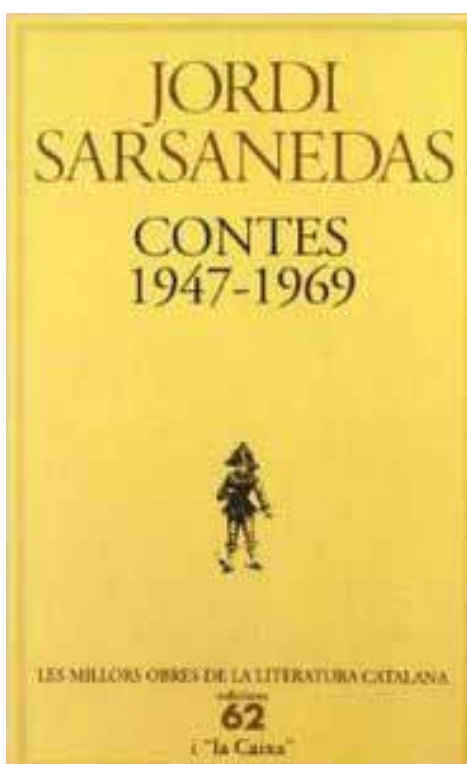
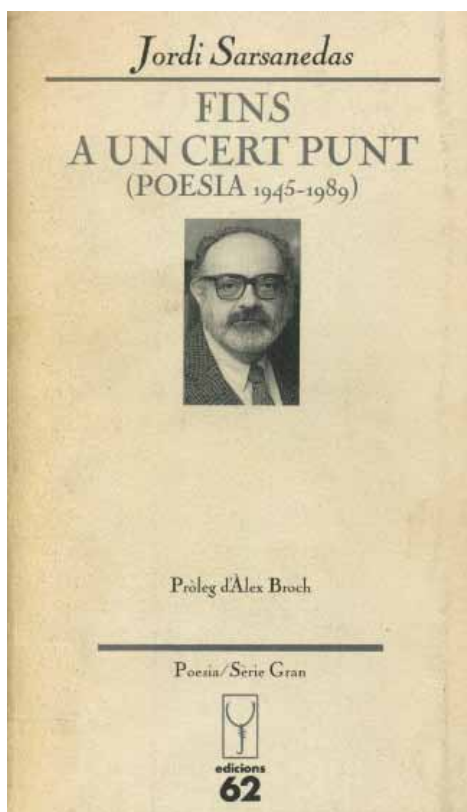
Més endavant, l'any 1964 l'escriptor accepta el càrrec de redactor en cap de l'emblemàtica revista "Serra d'Or", càrrec que ocuparà durant més de tres dècades, fins a l'any 1997. També esdevindrà president del Centre Català del PEN Club (1983-2001), degà de la Institució de les Lletres Catalanes (1988-99) i president de l'Ateneu Barcelonès (1997-2003). L'any 1983 l'autor va ser guardonat amb la Creu Sant Jordi i amb el títol de Chevalier de l'Ordre des Arts et des Lettres del govern

francès. Des del 1991 Sarsanedas va ser membre numerari de l'Institut d'Estudis Catalans i l'any 1994 obtingué el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. L'escriptor va morir el 16 de novembre de 2006 als 82 anys.

Obra poètica

Com a poeta, l'abundant obra de Jordi Sarsanedas és força singular i allunyada dels corrents poètics de la seva època. Com hem dit, presenta influències de Joan Salvat-Papasseit i també del surrealisme, malgrat que no defuig l'observació i la descripció de l'entorn més humà i social. Al primer llibre, *A trenc de sorra* (1948) van seguir *La Rambla de les Flors* (Òssa Menor, 1955) —assenyalat com un referent de la poesia realista—, *Algunes preguntes, algunes respostes* (La Font de les Tortugues, 1956), *Postals d'Itàlia* (Rocas, 1965 / ILC, 1999), *Uns quants poemes inèdits* (1980-90), recollits en el volum *Fins a un cert punt (poesia 1945-1989)* (Edicions 62, 1989), *Cor meu, el món* (Proa, 1999), *Lenlluernament, al cap del carrer* (Proa, 2001, Premi Crítica Serra d'Or 2002), *Com una tornada, sí* (Proa, 2003), *Silenci, respostes, variacions* (Proa, 2005) i *Els ulls buits* (Sibi et Amicis, 2005).

El crític Isidor Cònsul en fa aquesta valoració global: "Vista en el seu conjunt, és una poesia amb la gràcia de no haver-se instal·lat en cap corrent específic que no sigui ella mateixa, que té l'encert de defugir etiquetes fàcils i la voluntat d'acceptar influències de signe tan divers com l'impacte del surrealisme, la presència de Joan Salvat-Papasseit, pinzellades d'humor, efectes sorpresa i detalls de quotidianitat. Un conjunt,

però, que no oblida, tampoc, la manifestació d'un món interior i complex i un esforç, a voltes angoixat, que arriba fins a les arrels més profundes del misteri de l'existència." ("El primer Sarsanedas", dins *Sobre Jordi Sarsanedas*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, p. 43).

Narracions

Si hi ha un títol, però, que identifica plenament Jordi Sarsanedas i el singularitza entre els seus contemporanis, aquest és sens dubte el recull de narracions *Mites* (Selecta, 1954; Edicions 62, 1976, 1981; labutxaca, 2009). El llibre obtingué el premi Víctor Català en l'edició de 1953 i està format per un conjunt de quinze narracions que constitueixen una reflexió sobre l'aventura de l'ésser humà a la recerca de l'harmonia enmig d'un escenari hostil i caòtic. En general, són proses on l'individu es troba immers i dominat per les situacions més inversemblants, que evidencien l'absurd de la realitat, i on els espais urbans anul·len la possibilitat de la realització dels seus desitjos. Contes protagonitzats per personatges escindits entre el somni i la lluita diària contra la quotidianitat que sovint han d'acabar assumint el seu fracàs. Es tracta d'una obra simbòlica, on abunden imatges i escenes de caire surrealista enmig de les quals l'autor opta pel distanciament en dispersar-se entre els diferents

punts de vista de les narracions i gràcies al to irònic que plana per tot el volum.

Per Joaquim Molas, "els *Mites*, producte d'una crisi de joventut, constitueixen una dramàtica reflexió sobre la condició humana [...] En efecte: els protagonistes, vertaderes contrafigures de l'autor, són tipus indecisos i inadaptats que caminen a la deriva o en busca d'un ideal i que, a través del record o del somni, intenten de crear una nova realitat que els alliberi de llurs dimonis interiors" ("Pròleg" a *Mites*, Edicions 62, 1981, p. 5).

En una entrevista que van fer a Jordi Sarsanedas l'any 2004, l'autor es referia a *Mites* en aquests termes: "Els textos de *Mites* em sembla que no són contes. L'actitud onírica predomina tant que el lector

té la sensació d'estar a la frontera del somni. En el fons tendeixo a escriure amb una gran espontaneïtat, escric bonament allò que sóc capaç d'escriure, tal com surt. Això sí, amb una certa exigència d'estil, de forma, de llengua..." (Entrevista reproduïda a la revista digital "Núvol", 18-11-2012).

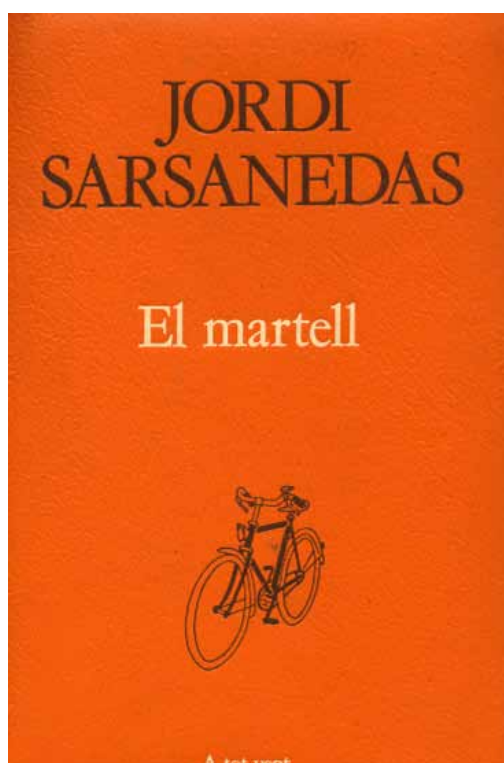
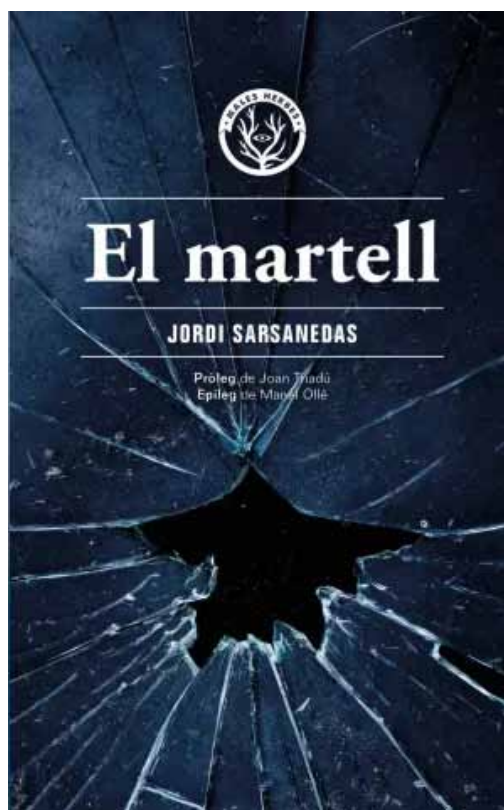
Altres llibres de narracions són *Plou i fa sol* (Moll, 1959), *El balcó* (Moll, 1969, que inclou *Contra la nit d'Oboixangó*), *Un diumenge a Clarena i altres narracions* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1981), *Contes*

1947-1969 (Edicions 62, 1994), *De Famagusta a Antofagasta* (Edicions 62, 1994) i *Una discreta venjança* (Edicions 62, 2005, Premi Ciutat de Barcelona 2006). Sarsanedas també va conrear el conte infantil en títols com *Eduard el mariner i el país de sota l'aigua* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1976), *Un bigoti i en Joan* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989) i *La derrota del cavall blanc i altres contes* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995).

Novel·les

Pel que fa a la producció novel·lística, Jordi Sarsanedas és autor de tres obres. La primera és, de fet, una novel·la curta —una *nouvelle*—, que, com hem dit, va ser premiada l'any 1952: *Contra la nit d'Oboixangó* (Óssa Menor, 1953; Laia, 1981; Columna, 1992). En la seva primera edició, publicada conjuntament amb el relat "En Peret a Portobello", un entusiasta Salvador Espriu valorava en aquests termes la qualitat literària de l'aleshores jove narrador: "El meu criteri és que som davant del fruit ja molt madur d'un intel·ligent escriptor, que ha d'ocupar, en un futur immediat, un primeríssim lloc a les nostres lletres. Si ens limitem al seu present, asseguraria que aquest és ja magnífic. Cal només donar una ullada a la seva prosa, perquè hom s'adoni del domini i l'elegància del lèxic, de la seguretat de l'expressió, de l'expertitmenarratiu, de la màgia conquerida i conquistadora de l'ambient i del subtil, penetrant lirisme que, entre moltes altres rares qualitats, constitueixen el patrimoni actual d'aquest

artista. No en va Sarsanedas és un home que no deixa res a l'atzar, que ha treballat de debò, un universitari molt cultivat i sòlid i, per damunt de tot, un refinat, autèntic, delicat poeta." ("Pròleg" a la primera edició, reproduït a la de Laia, 1981, p. 5-6). Malgrat que la modèstia fa dir a l'autor que va "escriure aquesta novel·leta amb l'ambició de fer una narració senzilla i entretinguda" (Ibíd. "Nota de l'autor", p. 2), *Contra la nit d'Oboixangó* —una versió (post) colonial del Càndid voltairià, segons Francesco Ardolino— planteja, això sí, de forma amena i amb un fi sentit de l'humor, el tema del colonialisme i de la incomoditat que representa per al món occidental acceptar les seves crues conseqüències.

El martell

La segona novel·la de Jordi Sarsanedas va ser *El martell* (Aymà, 1956; Laia, 1981; Planeta, 1988; Proa, 1991; Males Herbes, 2024), una obra que va tenir algunes reedicions als anys vuitanta i noranta, però que a partir d'aquell moment va caure en l'oblit. És molt oportú, doncs, com dèiem al principi de l'article, que més de trenta anys després aquesta emblemàtica novel·la es torni a trobar a les llibreries.

Al pròleg que Joan Triadú va fer per a la segona edició, i que es reproduïx en la que presentem avui, el crític insisteix, seguint la línia iniciada per Salvador Espriu, en la qualitat de prosa de Sarsanedas: "En l'obra narrativa de Jordi Sarsanedas no hi ha alts i baixos de qualitat, perquè la *matèria* és sempre de primer ordre: un estil ben adquirit i ben

propi; una prosa destra, segura i rica; un contingut culte i expert, en el sentit més ampli d'aquests conceptes; i l'alternança de gravetat irònica i de poesia onírica" (ed. cit., p.7). I més endavant relaciona aquesta qualitat amb la condició de poeta de l'autor: "*El martell* és una de les novel·les més singulars de tot el temps de postguerra [...] La condició essencial que determina el caràcter singular d'*El martell* és que és una novel·la elaborada per la voluntat d'un poeta" (ed., cit., p. 8).

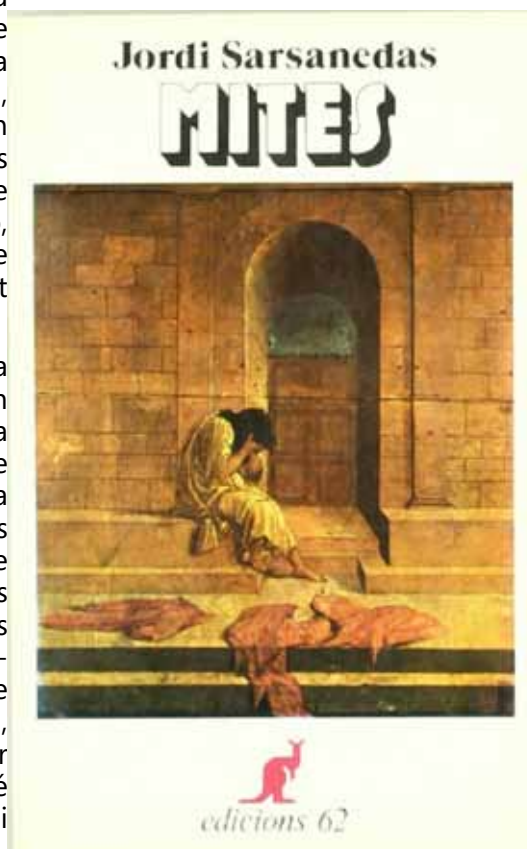
Aquesta nova edició d'*El martell* compta també amb un aclaridor "Epíleg" de Manel Ollé que ajuda el lector actual a situar el context d'escriptura i de recepció d'una novel·la que s'apartava dels paràmetres literaris habituals i que, per tant, en el seu moment no va ser prou valorada. I és que *El martell* és un text que, malgrat que comença amb un assassinat, va molt més enllà del que podria ser una simple novel·la d'investigació policíaca i acaba esdevenint —en la línia, com explica Ollé, del que feien escriptors coetanis de Sarsanedas com Josep M. Espinàs o Manuel de Pedrolo— una profunda reflexió, a través d'un magnífic joc entre al·legòric i oníric, sobre la societat del seu temps.

Per Manel Ollé, "en un sistema literari precaritzat en extrem com era el de la literatura catalana a la dècada de 1950, el més fàcil que li podia passar a qualsevol novel·la rara, que no s'ajustés als marcs previsibles d'acceptabilitat, era de quedar bloquejada, lluny dels seus potencials lectors" ("Epíleg. Els ressons del martell", ed., cit., p. 323-324). De la mateixa manera que *El martell* va tenir, segons Triadú, una acceptació "reservada" per part de la crítica de l'època, també les reedicions dels anys vuitanta i

noranta van ser acollides, segons Manel Ollé, de forma "més aviat discreta". Ollé intenta explicar aquest fet —que va conduir a la idea que Sarsanedas només era autor d'un "gran llibre", *Mites*— però sobretot emprèn una clara reivindicació de la modernitat i de les qualitats que fan d'*El martell* una gran novel·la: "Rellegint *El martell* de Jordi Sarsanedas em venia de tant en tant al cap [...] la novel·lística de Boris Vian, gairebé coetània a la de Sarsanedas, una mica anterior.

Sense tenir-hi aparentment res a veure, comparteixen una actitud literària semblant, una manca de respecte per les convencions, una arbitrarietat imaginativa, una intensitat i una fosforescència dels espais imaginats, una complexitat formal enjogassada, un sentit musical del ritme i de les escenes, una llibertat creativa extrema i una presència mesclada d'ingredients procedents del surrealisme i de l'existencialisme" (ed., cit., p. 326).

Ara aquesta reedició d'*El martell* ha estat molt ben rebuda. El crític Ponç Puigdevall, per exemple, n'ha destacat que l'obra "adquireix [...] la textura moral d'un relat d'aprenentatge en què algú al caire del cinisme espera la manifestació del senyal d'alguna cosa visible, la complexitat de l'existència, potser" i en valora especialment "la prosa de Jordi Sarsanedas, sempre natural i mai gesticuladora, entossudida amb èxit —un espectacle colossal, en realitat— a anar a la recerca de la paraula exacta i del perfeccionament de la frase" ("La sort justa", "Quadern" d'"El País", 25-2-2014).

Per la seva banda, Marina Espasa li ha dedicat una elogiosa ressenya on emparenta *El martell* amb les obres de Georges Perec, Kafka, Beckett, Sartre, Camus o

Dostoievski i amb l'obra pictòrica del pintor surrealista Giorgio de Chirico o amb la de Marc Chagall. L'escriptora i crítica literària veu en la novel·la dos components principals: "[*El martell*] és una història d'amor, d'una modernitat poc habitual, però també una novel·la política, ambientada en una atmosfera i un ambient opressius, xafogosos, de societat reprimida" i conclou amb la següent valoració: "*El martell* és, sens dubte, una novel·la molt més moderna del que sembla o del que ens han fet creure, escrita amb l'ímpetu a vegades inconscient de qui prova camins poc fressats, convençut que les vies principals no duen realment enlloc" ("Una recuperació que hauria de ser rebuda amb honors", "Ara", 27-4-2024).

Jordi Sarsanedas va decidir presentar les dues novel·les que havia escrit després de *Mites* al premi Joanot Martorell. En l'edició de 1955, *El martell* va quedar finalista en una convocatòria en què va guanyar *Incerta glòria*, de Joan Sales. Veient que tampoc l'any següent s'enduia el premi amb *La noia a la sorra* (Destino, 1981) —una obra més d'acord amb els principis realistes dels anys cinquanta—, i assumint la indiferència de la crítica respecte de la publicació d'*El martell*, va decidir guardar la segona novel·la al calaix i no publicar-la fins molt més tard, quan *La noia a la sorra* va obtenir finalment el premi Josep Pla de l'any 1980. ■

